

ΣΜΥΡΝΗ: "Η κοσμοπολίτισσα" της Ιωνίας

Γράφει, η Φιλολόγος Πολυξένη Κανούτα-Χαραλαμποπούλου, Ταμίας στο Δ.Σ. της Βυρωνικής Εταιρείας Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου.

Η Σμύρνη, από την αρχαιότητα μέχρι και τους νεότερους χρόνους, υπήρξε μία από τις σημαντικότερες πόλεις της Μικράς Ασίας. Οι παράγοντες που ευνόησαν την ανάπτυξή της σε όλες τις εποχές ήταν η γεωγραφική της θέση - στη δυτική Μικρά Ασία, στον μυχό του ομώνυμου κόλπου, στα παράλια του Αιγαίου πελάγους, σταυροδρόμι λαών και πολιτισμών-, η πλούσια ενδοχώρα της και το λιμάνι της.

Στην αρχαιότητα ήταν μία από τις πόλεις που διεκδίκησαν την καταγωγή του Ομήρου. Στην άκρη του Μέλητος ποταμού αναφέρει η παράδοση ότι γεννήθηκε ο ποιητής.

Η πόλη ιδρύθηκε, σύμφωνα με τον μύθο, από την αμαζόνα Σμύρνα ή Σμύρνη ή από τον Θησέα. Στην 3^η π.Χ χιλιετία ήταν εγκαταστημένοι στην περιοχή Κάρες και Λέλεγες τους οποίους εξεδίωξαν οι Αιολείς όταν έφτασαν εκεί, γύρω στο 1000 π.Χ. Τον 8^ο π.Χ αιώνα, Ίωνες από τον Κολοφώνα εγκαταστάθηκαν στην Σμύρνη, παραγκώνισαν τους Αιολείς και την προσάρτησαν στην Ιωνική δωδεκάπολη. Είναι η <<Παλαιά Σμύρνη>> όπως την αναφέρει ο Στράβων.

Κατά τους αρχαϊκούς χρόνους (750 -480 π.Χ) η Σμύρνη και το λιμάνι της γνώρισαν μεγάλη ακμή. Περί τα τέλη περίπου του 4^{ου} αιώνα π.Χ οι Σμυρναίοι έκτισαν την νέα τους πόλη στους πρόποδες του όρους Πάγου. Είναι η δεύτερη πόλη που το λιμάνι της έγινε πάλι κέντρο της ζωής της, γύρω από το οποίο κτίστηκαν ιερά, στοές και άλλα μνημεία. Ένα γκράφιτι 2500 ετών που βρέθηκε στο υπόγειο βασιλικής στην Αρχαία αγορά της Σμύρνης που είναι μία από τις μεγαλύτερες του αρχαίου κόσμου, απεικονίζει 21 πλοία και ρίχνει φως στην ιστορία του λιμανιού της αρχαίας πόλης, σύμφωνα με τον Akin Ersoy, καθηγητή του τμήματος Τουρκικής και Ισλαμικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου της Σμύρνης. Τα γκράφιτι αυτά απεικονίζουν εμπορικά και όχι πολεμικά πλοία που θα έκαναν ταξίδια στη Μεσόγειο τον 4^ο, 3^ο και 2^ο π.Χ. αιώνα μεταφέροντας εμπορεύματα από την Αίγυπτο και την Βόρεια Αφρική προς το Αιγαίο Πέλαγος. Η Σμύρνη πέρασε στους Ρωμαίους το 190 π.Χ και ακολούθησε περίοδος μεγάλης εμπορικής δραστηριότητας. Κατά την βυζαντινή περίοδο παρέμεινε αξιόλογη πόλη και

ακολουθώντας την μοίρα της αυτοκρατορίας περιήλθε στους Τούρκους οριστικά το 1424 μ.Χ.

Κατά τα μέσα του 16^{ου} αιώνα ο αποδεκατισμένος από τις πολεμικές συγκρούσεις και τις καταστροφές ελληνικός πληθυσμός ενισχύθηκε από εποίκους που προέρχονταν από την ηπειρωτική Ελλάδα, τα νησιά του Αιγαίου και την ενδοχώρα της Μικράς Ασίας. Επίσης Άγγλοι, Γάλλοι, Ολλανδοί και άλλοι ευρωπαίοι εγκαταστάθηκαν στην πόλη όπου κατέληγαν θαλάσσιοι και χερσαίοι δρόμοι από την Μεσόγειο, τις Ινδίες και την Κίνα.

Από τις αρχές ήδη του 18^{ου} η οικονομική και εμπορική δραστηριότητα της πόλης είναι εντυπωσιακή όπως αποτυπώνεται στα κείμενα των περιηγητών και με τις εκτιμήσεις τους να ανεβάζουν τον πληθυσμό της από 100.000-130.000 κατοίκους, από τους οποίους οι 26.000 ήταν Έλληνες. Στην οδό των Φράγκων, στο Φραγκομαχαλά, ήταν συγκεντρωμένη όλη η οικονομική και κοινωνική αριστοκρατία της ιωνικής πρωτεύουσας. Εκεί μαζεύονταν οι έμποροι όλων των εθνοτήτων και διέθεταν τα προϊόντα τους προς πώληση. Δεν είναι τυχαίο ότι λίγο πριν την καταστροφή του 1922 η πόλη διέθετε τρεις μεγάλες τράπεζες. Ο Κερκυραίος λόγιος Αντώνιος Κασαΐτης (1742), έγραψε στις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις ότι <<δεν υπάρχει χώρα στον κόσμο που να ξεπερνά την Σμύρνη σε θέματα ευγένειας και πλούτου>>. Και ο Γάλλος διπλωμάτης και περιηγητής Σουαζέλ Γκουφιέ παρομοίαζε την Σμύρνη με το Άμστερνταμ και το Μπορντώ και υποστήριζε ότι σε καμία πόλη

της Ανατολής το εμπόριο δεν ήταν τόσο κερδοφόρο όσο στη Σμύρνη.

Τις τελευταίες δεκαετίες του 18^{ου} αιώνα ο ελληνισμός της Σμύρνης δοκιμάστηκε μετά την ναυμαχία στο Τσεσμέ (1770), κατά την οποία νικήθηκαν οι Οθωμανοί από τους Ρώσους, όταν οι μουσουλμάνοι στράφηκαν κατά του ελληνικού στοιχείου, σφάζοντας και βασανίζοντας τουλάχιστον 1.500 Έλληνες. Έπειτα, το 1799 Ζακυνθινοί έποικοι και ομάδα γενιτσάρων αναστάτωσαν την πόλη. Το <<ρεμπελιό της Σμύρνης >>, όπως λέγεται η συμπλοκή, υπήρξε από τα σοβαρότερα πλήγματα που δέχτηκε η ελληνική κοινότητα της Σμύρνης, αφού χάθηκε μεγάλος αριθμός αθώων και άοπλων πολιτών, περιουσίες καταστράφηκαν και κάηκε μεγάλο μέρος της ελληνικής συνοικίας.

Μεγάλος όμως ήταν ο διωγμός του σμυρναϊκού ελληνισμού μετά την κήρυξη της επανάστασης του 1821. Δεκάδες ελλήνων συνελήφθησαν, από τους οποίους 60 σφαγιάστηκαν στην αγορά της πόλης. Οι πρόξενοι των ευρωπαϊκών χωρών δεν κατόρθωσαν να αποτρέψουν την συνέχιση των διωγμών και η πόλη έζησε επί εβδομάδες καθεστώς τρομοκρατίας.

Η καταστροφή του 1821 σήμανε και την προσωρινή οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη. Πολλοί σμυρναίοι κατέφυγαν στην Ελλάδα και πήραν μέρος στον αγώνα του 1821. Μετά την ηρωική έξοδο του Μεσολογγίου (1826), σχηματίστηκε η <<Ιώνιος Φάλαγξ>>, στρατιωτικό τακτικό σώμα αποτελούμενο, μεταξύ των άλλων, από 150 Σμυρναίους και Βουρλιώτες, που

πολέμησε σε διάφορες μάχες στην Πελοπόννησο και την Στερεά Ελλάδα.

Μετά το 1830 η Σμύρνη ξαναβρίσκει τους ρυθμούς ανάπτυξης της που είχε αρχίσει από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, στην επίσημη γαλλική στατιστική του 1875, όπου φαίνεται η πολυπολιτισμικότητά της, η σύνθεση του πληθυσμού που υπολογίζονταν τότε στις 150.000 κατοίκους ήταν:

Έλληνες: 60.000

Τούρκοι: 60.000

Εβραίοι: 15.000

Αρμένιοι: 10.000

Ευρωπαίοι (κυρίως Γάλλοι): 6.000

Και λίγο πριν την καταστροφή του 1922 ο πληθυσμός, χωρίς τα προάστια, ανέρχονταν στις 270.000 κατοίκους από τους οποίους ήταν:

Έλληνες: 140.000

Τούρκοι: 80.000

Αρμένιοι: 12.000

Εβραίοι: 20.000

Ευρωπαίοι και Λεβαντίνοι¹: 15.000.

Ο ελληνικός πληθυσμός που είχε συρρεύσει στην Σμύρνη διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην ευημερία αυτού του τόπου. Οι Έλληνες της Σμύρνης πήραν στα χέρια τους τον έλεγχο του διαμετακομιστικού εμπορίου και επέβαλαν ως επίσημη γλώσσα των συναλλαγών την ελληνική, υποχρεώνοντας έτσι τους ξένους να μάθουν να την μιλούν. Είναι επίσης μεσίτες αγροτικών προϊόντων, καπνών, βαμβακιού, βελανιδιών και οπίου. Ο έλεγχος του εισαγωγικού και εξαγωγικού εμπορίου βρισκόταν στα χέρια τους. Έλληνες επιχειρηματίες που διέπρεψαν αργότερα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, έκαναν τα πρώτα επιχειρηματικά τους βήματα στην Σμύρνη (Ωνάσης, Σαρακάκης, Παπαδόπουλος κ.ά.). Το λιμάνι της, κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου, μεταξύ Ανατολής και Δύσης, γίνεται το δεύτερο λιμάνι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και οι Ευρωπαίοι υπήκοοι που εγκαταστάθηκαν στην πόλη θα της προσδώσουν κοσμοπολίτικο χαρακτήρα. Ενδεικτικό της κίνησης του λιμανιού της είναι ότι στα μέσα του 19ου αιώνα κατέπλεαν στο λιμάνι της κάθε χρόνο περισσότερα από 1.000 πλοία. Η ευρύτερη περιοχή της Σμύρνης, μία από τις ευφορότερες της αυτοκρατορίας, ήταν περιοχή κατ'εξοχήν αγροτική, όπου καλλιεργούνταν σύκα, σταφίδες, δημητριακά καπνός, βαμβάκι,

---

¹ Η λέξη <<Λεβαντίνος>> είναι ιταλικής προέλευσης (levante=ανατολή). Γενικά η ονομασία αυτή δίνεται σε ακαθόριστης εθνικότητας άτομα, που ζουν στην περιοχή της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου και δεν είναι προσηλωμένοι ούτε σε πατρίδα ούτε σε θρησκεία.

ελιές, όπιο. Η πόλη αποτελούσε την μεγάλη αποθήκη των εμπορευμάτων που έφταναν από το εσωτερικό της Μικράς Ασίας, την Άγκυρα, την Προύσα, την Αττάλεια, το Ικόνιο, το Ερζερούμ, με προορισμό την Δυτική Ευρώπη αλλά και των δυτικών βιομηχανικών προϊόντων που έφθαναν εδώ με σκοπό να προωθηθούν στην Μικρασιατική ενδοχώρα.

Το ελληνικό στοιχείο όμως επικράτησε και σε ορισμένους βιομηχανικούς κλάδους όπως αλευροβιομηχανία, οινοποιία, σαπυνοποιία, βυρσοδεψία καθώς και στην επεξεργασία και τυποποίηση αγροτικών προϊόντων. Συγκεκριμένα στις 391 βιομηχανίες-βιοτεχνίες που είχε η Σμύρνη παραμονές του 1920, οι 344 ήταν ελληνικές. Οι Έλληνες δηλ. κεφαλαιούχοι κατείχαν την πρώτη θέση στην βιομηχανική και βιοτεχνική παραγωγή.

Για τους Έλληνες εμπόρους και βιομηχάνους της Σμύρνης η οικονομική τους ανάπτυξη δεν ήταν το πρώτο μέλημα τους. Έπρεπε να φροντίσουν και για την πνευματική καλλιέργεια των παιδιών τους, προκειμένου να διατηρήσουν την εθνική τους συνείδηση. Ήδη ο οικουμενικός πατριάρχης Γαβριήλ Γ' που καταγόταν από τη Σμύρνη σε συνεργασία με τον μητροπολίτη Σμύρνης το 1707 ίδρυσε ελληνικό σχολείο, διευθυντής του οποίου ήταν ο Διαμαντής Ρύσιος, παππούς του Αδαμαντίου Κοραή, και που το 1808 ονομάστηκε Ευαγγελική Σχολή. Το σχολείο αυτό κατείχε ξεχωριστή θέση στον τομέα της εκπαίδευσης, αναγνωρίστηκε επίσημα το 1862 από το ελληνικό κράτος και πολλοί επιμελείς μαθητές του έγιναν φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ι. Αναστασιάδης, Σ. Βέρας, Δ. Γληνός, Γ. Τενεκίδης, Σ. Σεφεριάδης, Γ. Μυλωνάς, Μ. Καλομοίρης, Γ. Ιωακείμογλου, ο νομπελίστας ποιητής Γ. Σεφεριάδης, η Διδώ Σωτηρίου, είναι μερικοί από τους άξιους απογόνους του Αδαμάντιου Κοραή. Εκτός όμως από την Ευαγγελική Σχολή υπήρχαν πολλά άλλα ενοριακά εκπαιδευτήρια και ιδιωτικά σχολεία μεταξύ των οποίων ξεχώριζε η σχολή Αρώνη. Για την εκπαίδευση των κοριτσιών γνωστά ιδρύματα ήταν το Κεντρικό Παρθεναγωγείο(1830) και το Ομήρειο Παρθεναγωγείο(1881). Τέλος οι Σμυρναίοι θέλησαν να ιδρύσουν και Πανεπιστήμιο, όμως τους πρόλαβε η καταστροφή της πόλης τους το 1922.

Ανεκτίμητης αξίας όμως στην υπόθεση της διατήρησης της εθνικής συνείδησης των Σμυρναίων είναι η προσφορά του τύπου, βοηθώντας προς την κατεύθυνση αυτή και το έργο της εκκλησίας με επικεφαλής τον μητροπολίτη τους. Το 1831 ιδρύθηκε η πρώτη ελληνική εφημερίδα της Σμύρνης <<Ο φίλος των Νέων>>. <<Μνημοσύνη>>, <<Ιωνικός>>, <<Παρατηρητής>>, <<Αμάθεια>>, <<Πρόοδος>>, <<Εφημερίς της Σμύρνης>>, είναι κάποιοι από τους τίτλους των εφημερίδων που κυκλοφορούσαν στη Σμύρνη. Εκτός από τι εφημερίδες κυκλοφορούσαν και πολλά περιοδικά, σατιρικά φύλλα, λογοτεχνικές εκδόσεις κ.ά.

Χάρη στην πολύπλευρη ενημέρωση και στην συναναστροφή τους με τους Δυτικοευρωπαίους, οι Σμυρναίοι γνώρισαν τον πολιτισμό τους και γρήγορα επηρεάστηκαν από αυτόν. Αγάπησαν το θέατρο, την μουσική, τον αθλητισμό και ίδρυσαν πλήθος συλλόγων και λεσχών. Φιλόμουσοι Σμυρναίοι και

μαθητές από τη σχολή Αρώνη ίδρυσαν το σωματείο <<Ορφέας>> (1890), με στόχο σύμφωνα με το καταστατικό του την μουσική και γυμναστική διαπαιδαγώγηση των μελών. Αργότερα, όσοι θέλησαν να ασχοληθούν περισσότερο με τον αθλητισμό ίδρυσαν το <<Γυμνάσιον>>. Τα δυο αυτά σωματεία ενώθηκαν με τον τίτλο <<Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος>> το 1898. Το κορυφαίο όμως αθλητικό γεγονός της πόλης ήταν <<οι Πανιώνιοι αγώνες>>, στους οποίους έπαιρναν μέρος αθλητές από την Αθήνα, την Κωνσταντινούπολη, το Κάιρο, την Αλεξάνδρεια, την Λέσβο, την Σάμο και άλλα μέρη της Ελλάδος. Οι διάφορες λέσχες που λειτουργούσαν στην πόλη - <<Ελληνική Λέσχη>>, <<Νέα Λέσχη>>, <<Λέσχη Σμύρνης>> - διοργάνωναν χοροεσπερίδες και άλλες ψυχαγωγικές εκδηλώσεις σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα και επεδίωκαν όχι μόνο την σύσφιγξη των σχέσεων με τους ξένους, αλλά και την οικονομική ενίσχυση των ευαγών ιδρυμάτων της πόλης τους (Νοσοκομείο, Παρθεναγωγείο κ.ά.).

Στο <<Θέατρο της Προκυμαίας>>, στην <<Εδέμ>> οι πρώτοι περιοδεύοντες θίασοι έδιναν τις παραστάσεις τους και στα καφενεία (<<Κιβωτός>>) απολάμβαναν το αναψυκτικό τους. Και όταν οι πρώτοι ελληνικοί και ξένοι θίασοι ήρθαν στην Σμύρνη, η ψυχαγωγική λέσχη <<Σπόρτιγκ Κλαμπ>>, πρόσθεσε ειδικά διαμορφωμένη αίθουσα, κατάλληλη για θεατρικές παραστάσεις (1894). Το 1911 όμως κτίστηκε το θέατρο της Σμύρνης στα πρότυπα της <<Όπερας>> του Παρισιού, με πλατεία και τέσσερις σειρές θεωρείων, στο οποίο όπως και στο <<Κραίμερ>> έδιναν τις παραστάσεις τους οι θίασοι της

Κυβέλης και του Δ. Κοτοπούλη στον οποίο έπαιζε και η Μαρίκα. Το θέατρο της Σμύρνης λειτούργησε και ως χειμερινός κινηματογράφος. Την προβολή των καλύτερων ευρωπαϊκών ταινιών, των φημισμένων εταιρειών Γκωμόν, Πατέ, Εκλαίρ, εξασφάλιζαν και οι κινηματογράφοι <<Αστήρ>>, <<Παλλάς>>, <<Πάνθεον>>, <<Φοίνιξ>> κ.ά.

Όμορφη πολιτεία η Σμύρνη! Αυτάρκης, συγκροτημένη και οργανωμένη, ζωντανή και πολύβουη, δεν υπολείπονταν καμίας ευρωπαϊκής μεγαλούπολης εκείνης της εποχής. <<...Το Και, το Παραλλέλι, η Μπελλαβίστα, οι Βερχανέδες, οι Μεγάλες Ταβέρνες, ο Κουλές, τα Τράσα, η Αγία Φωτεινή, η Αγία Κατερίνη, τα βαποράκια του Κορδελιού, το τραμ της προκουμαίας που τοσερναν άλογα, τα κατάμεστα με εύθυμο κόσμο κέντρα, οι πουλητάδες των γιασεμιών, τα <<Πολιτάκια>> με τα σαντούρια, οι πεταχτές γυναίκες, όλα, έμοιαζαν σαν εύθυμες, πεταχτές κορδέλες, που έπλεκαν ένα χαρωπό γαϊτανάκι.>> (Σωτηρίου).

<<...Αχ αυτά τα σπίτια που τα καμάρωνα όταν περνούσαμε! Μου άρεσε να τα κοιτώ. Λες και ήταν συνεννοημένοι, όλες οι πόρτες ανοιχτές την ίδια ώρα. Έτρωγαν κι έξω έπεφτε άπλετο φως που σε προκαλούσε να κοιτάξεις μέσα. Λοιπόν τα βράδια έβλεπες τις οικογένειες μαζεμένες τριγύρω σε φρεσκοσιδερωμένα, λινά, άσπρα τραπεζομάντιλα και η υπηρέτρια απαραίτητη με μαύρο φόρεμα, άσπρη ποδίτσα και μπονεδάκι στο κεφάλι έφερνε τα φαγητά στο τραπέζι. Τα σερβίτσια άστραφταν και τα ποτήρια ήταν πάντα ακριβά,

κολονάτα. Συναγωνίζονταν στη γειτονιά για την καλύτερη εμφάνιση...>> (Κουρτιάν).

Την ώρα όμως που η ανάπτυξη του Σμυρναϊκού Ελληνισμού είχε φτάσει στο απόγειό του και τον Μάιο του 1919 στη Σμύρνη είχε αποβιβαστεί, ύστερα από απόφαση του Ανώτατου Συμβουλίου Ειρήνης ο ελληνικός στρατός, άρχιζε και το προμήνυμα της τραγωδίας που έληξε με τον ξεριζωμό του Μικρασιατικού Ελληνισμού. Η απόβαση των ελληνικών στρατευμάτων, αλλά και οι βλέψεις των συμμάχων του Α΄ παγκοσμίου πολέμου προκάλεσαν την τουρκική αντίδραση. Η υπογραφή της συνθήκης των Σεβρών τον Αύγουστο 1920, που δημιούργησε την Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών και υλοποίησε το όραμα της Μεγάλης Ιδέας, σήμανε και τον συστηματικό αγώνα εναντίον των Ελλήνων από τον Κεμάλ Ατατούρκ, εκφραστή του τουρκικού εθνικισμού. Ο Μικρασιατικός πόλεμος που διεξήχθη μέσα σε δυσμενείς συγκυρίες για την Ελλάδα, έληξε με δραματικές συνέπειες για τον Ελληνισμό. Ο ελληνικός στρατός που είχε φτάσει λίγο έξω από την Άγκυρα, αναγκάστηκε τον Αύγουστο του 1922 να υποχωρεί συνεχώς προς τα παράλια του Αιγαίου πελάγους, διωκόμενος από τα στρατεύματα του Κεμάλ.

Στις 27 Αυγούστου 1922 τουρκικές δυνάμεις του Κεμάλ μπήκαν στην πόλη της Σμύρνης. Την είσοδό τους ακολούθησε πυρπόλησή της και απηνής διωγμός των κατοίκων μπροστά στα απαθή βλέμματα των ξένων δυνάμεων. Κατά τον εμπρησμό της πόλης υπολογίζεται ότι καταστράφηκαν πάνω από 55.000

κτήρια, ιδιωτικά και δημόσια, και ότι η πυρπολημένη έκταση ξεπερνούσε τα 4.000.000 τετραγωνικά μέτρα. Οι άστεγοι κάτοικοι της Σμύρνης προσπαθούσαν απεγνωσμένα να επιβιβαστούν σε βάρκες και πλοιάρια για να σωθούν, φθάνοντας στα συμμαχικά καράβια που ναυλοχούσαν στο λιμάνι. Συχνά εμποδίζονταν όμως από τους άτακτους τσέτες, με αποτέλεσμα να υφίσταντο βιαιοπραγίες από αυτούς. Χιλιάδες κήκαν ζωντανοί μέσα στις εκκλησίες. Οι δρόμοι της πόλης είχαν μεταβληθεί σε λίμνες αίματος και αποκλείονταν από τα πτώματα. Η Σμύρνη ήταν ένα απέραντο σφαγείο. Όσοι από τους κατοίκους δεν σκοτώθηκαν ή δεν πρόλαβαν να αναχωρήσουν με πλοία για την μητέρα Ελλάδα, γνώρισαν διώξεις, κακουχίες και πολλοί εξοντώθηκαν. Απερίγραπτες ήταν οι σκηνές θηριωδίας και αγριότητας των Τούρκων. Ανάμεσα στα θύματα τους ήταν ο μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος που βρήκε μαρτυρικό θάνατο, καθώς και δεκάδες από τους εξοχότατους εκπροσώπους της κοινότητας της Σμύρνης.

<<...Μια στο βρόντο οβίδα που θα έσκαγε πάνω από την τουρκική συνοικία θα συγκρατούσε τη θηριωδία των τούρκων. Μα η οβίδα αυτή δεν ρίχτηκε. Τα συμφέροντα είχαν στομώσει τις μπούκες των κανονιών του πανίσχυρου συμμαχικού στόλου. Κι έτσι με πύρινα γράμματα γράφτηκαν στην ιστορία της ανθρωπότητας τούτοι εδώ οι αριθμοί:

700.000 ΝΕΚΡΟΙ

1.500.000 ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ >> (Φωτιάδης, 1981).

Και αν οι Τούρκοι <<πέταξαν στη θάλασσα τους Έλληνες>>, ξερίζωσαν εκατοντάδες χιλιάδες Ελλήνων από τις πατρογονικές τους εστίες και κατέστρεψαν στο διάβα τους έναν μεγάλο πολιτισμό που είχαν δημιουργήσει οι Έλληνες για αιώνες στη γη της Ιωνίας, δεν μπόρεσαν να σβήσουν τα ανεξίτηλα ίχνη που άφησε πίσω της, στη χαμένη πατρίδα, η ελληνική ψυχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δημακοπούλου, Ν., Κόνδη, Σ. Σκουλάτου, Β. *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*. Έκδοση ΙΑ. Αθήνα. Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων. 1999.
- *Εμπρός: Ημερησία Εθνική Εφημερίς*. 3 Σεπ 1922.
- *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Νεότερος Ελληνισμός από το 1913 ως το 1941*. τ. ΙΕ, Εκδοτική Αθηνών, 1977.
- Κουρτιάν, Αντζέλ. *Τα Τετράδια της Αντζέλ Κουρτιάν. Μνήμες από την Μικρασία, 1915-1924*. Αθήνα. 1980.
- *ΣΜΥΡΝΗ: Η Μητρόπολη του Μικρασιατικού Ελληνισμού. Χαμένες Πατρίδες*. ΤΑ ΝΕΑ. 2002.
- "Σμύρνη." Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα. τ. 54, 1993, σελ. 283-288.
- Σωτηρίου, Διδώ. *Οι Νεκροί Περιμένουν*. 1959.
- Φωτιάδης, Δημήτρης. *Ενθυμήματα*. Β' έκδοση. τ. 1. Κέδρος. 1981.
- Demirören News Agency. "2,500-year-old Ship Graffiti Sails Back to Turkey's Izmir History." Daily Sabah. Izmir. Mar 09, 2022.
<https://www.dailysabah.com/arts/2500-year-old-ship-graffiti-sails-back-to-turkeys-izmir-history/news>